

LA TARDOR FRANCESA

Siguem realistes, demanen l'impossible. Aquella consigna del Maig francès va sacsejar Europa la primavera de 1968. Ara, durant tres setmanes, hem assistit a la que jo anomeno Tardor francesa. Si els protagonistes del Maig del 68 varen ser les classes mitjanes urbanes, els joves protagonistes de la Tardor francesa han estat els fills de la immigració (segona i tercera generació). Són francesos; no immigrants. Han estat educats en la divisa republicana (llibertat, igualtat i fraternitat) i en els valors de la meritocràcia i la igualtat d'oportunitats.

La protesta va esclatar el passat 27 d'octubre quan dos joves de Clichy-sous-Bois (nord de París) van morir electrocutats en un transformador en sentir-se perseguits per la policia. La violència urbana va afectar primer les barriades de la perifèria de París i la seva ona expansiva es va anar estenent a altres zones sensibles del país fins a sacsejar tot França. En total, 21 dies de revolta amb un balanç de més de 9.000 cotxes cremats i desenes d'edificis saquejats: equipaments públics i establiments privats, guarderies i escoles, comerços i seus de la policia...

La primera constatació que cal fer, abans de preguntar-se per les causes d'aquest incendi social, és que ens trobem davant d'una crisi crònica que pateix França des de fa dècades i que la revolta actual ha mostrat amb tota la seva cruïsa. La seva factura –estimada en més de 250 milions d'euros– caldrà sumar-la als actes de violència urbana que els serveis d'informació policials havien comptabilitzat ja des d'inicis d'any: unes 70.000 accions en tot França, amb més de 28.000 cotxes cremats, prop de 5.760 destrosses de mobiliari urbà i 442 enfrontaments entre bandes rivals... Quan el 17 de novembre la policia va certificar “el retorn a la situació normal”, el balanç de la nit anterior havia estat de 98 vehicles cremats, és a dir, una mitjana que retrobava la *normalitat* anterior a la protesta.

La segona constatació és que es tracta d'un problema del qual se'n coneixen les causes, el seu diagnòstic, però no la teràpia que cal aplicar. Aquests joves són víctimes de la *fractura social* de les anomenades “zones urbanes sensibles” (ZUS) –un total de 750 en tot França que agrupen a més de 5 milions

d'habitants–, amb uns índex d'atur i fracàs escolar molt superiors a la mitjana, i de l'avaria de l'*ascensor social*, amb francesos de segona que, a diferència d'allò que va succeir amb els immigrants italians, espanyols o portuguesos, no han estat admesos per una societat que pregona la meritocràcia.

Aquest diagnòstic és assumit per la majoria de polítics republicans, de dretes i d'esquerres, que cíclicament parlen de la necessitat d'un gran programa d'acció social, a manera d'un pla Marshall per a les barriades. Només un exemple de fa quinze anys. François Mitterrand, aleshores president, retratava amb una frase la situació: “Què pot esperar un jove que neix en un barri sense ànima, que viu en un edifici lleig, envoltat d'altres lletgeses, de parets grises sobre un paisatge gris per a una vida grisa, amb tota una societat al seu entorn que prefereix girar el cap i que només intervé quan cal enfadar-se, prohibir”. I aquest ha estat ara el cas.

També Jacques Chirac, que va arribar a la presidència l'any 1995 esgrimint la *fractura social* com a arma electoral per derrotar el seu vell amic i rival Édouard Balladur, ha vist com aquesta fractura es girava ara com un bumerang contra ell i tot el govern de la dreta. Només unes reflexions a partir de la seva declaració televisiva del 14 de novembre. Més enllà de reiterar que la “primera prioritat” era el restabliment de l'ordre, reconeixia que la revolta era el testimoni “d'un malestar profund” i que reflectia una triple crisi: “de sentit, de referents i d'identitat”. “Vull dir als infants dels barris difícils, siguin quins siguin els seus orígens, que són tots fills i filles de la República”, va exclamar.

El president va tocar després el moll de l'os del problema: “No construirem res de durable sense combatre aquest verí per a la societat que són les discriminacions (va criticar el racisme i la intolerància i va apel·lar a la necessitat de respecte). No construirem res de durable si nosaltres no reconeixem i no assumim la diversitat de la societat francesa”. Es tracta d'una afirmació que ha fet també el sociòleg Alain Touraine; ha descobert, amb dos segles de retard, que a la divisa republicana (llibertat, igualtat i fraternitat) li manquen dosis de diversitat.

El deure de la República, segons va certificar Chirac, és oferir a tot arreu i a tothom les mateixes oportunitats. Aquest deure, però, no es garanteix a hores d'ara a molts d'aquest joves francesos fills de la immigració magribí o

subsahariana. El diagnòstic del president va ser prou revelador: “Alguns barris acumulen massa *handicaps*, massa dificultats... Uns territoris on l’atur és massiu i l’urbanisme inhumà. Uns territoris on hi ha nens sense escolaritzar, on massa joves pateixen per trobar un lloc de treball, fins i tot quan han aprovat els seus estudis. (...) Cal donar als joves les mateixes oportunitats davant de l’ocupació”. “Quants curriculum vitae es llencen encara a la paperera per raó del nom o l’adreça de l’interessat?”, va preguntar-se. La pregunta s’adreçava a tota la societat francesa.

Dies abans, l’escriptor francomarroquí Tahar Ben Jelloun va parlar més clar en un article a *La Vanguardia*: “Són francesos de segona classe per ser fills d’immigrants, per no ser completament blancs de pell i per no treure bones notes... Saben que no se’ls accepta, que els seus orígens, el seu color de pell i la seva condició no els permetrà accedir a l’ensenyament superior (només un 5% aconsegueix entrar a la Universitat) ni tenir una carrera professional normal”.

El president Chirac, per bé que ara ha creat una Alta Autoritat de lluita contra les discriminacions, també ve alimentar en el seu dia els tòpics contra la immigració arabomusulmana. El botó de mostra és una frase seva de 1991 en la qual parlava de les incomoditats que patia un treballador francès i la seva dona que tenien al replà de l’escala una família amuntegada, “amb un pare, tres o quatre esposes i una vintena de fills, i que guanya 50.000 francs d’ajuts socials sense treballar”. “Si afegiu a això el soroll i la olor, doncs bé, el treballador francès del replà es torna boig. I dir això no és ser racista”, sentenciava Chirac, aleshores alcalde de París. *Le bruit et l’odeur* (El soroll i la olor) es va convertir quatre anys més tard en tot un himne de protesta de la mà del grup Zebda, format per joves mestissos de Toulouse.

Ara, en absència d’intel·lectuals de la revolta (tota una *primière* a França!), són també els joves *beurs* (fills de la immigració magribí) de grups de rap i rock els referents de la protesta. Les lletres de les seves cançons parlen de la *double condamna* que pateixen: “Sóc aquell que han castigat dues vegades, aquí i també allà... M’acusen de totes les trampes; quatre dones i vàries concubines”. Heus aquí, al capdavant, el corpus doctrinari de la revolta. Aquest cantants de rap són *beurs* com ells, parlen com ells i canten les seves mateixes fractures. La qüestió de la poligàmia –oficialment prohibida però que afecta unes 30.000 famílies

originàries de l'Àfrica negra– ha estat evocada per un ministre com “una de les causes” de la violència urbana, per bé que el primer ministre mateix, Dominique de Villepin, ha demanat que no es busquin caps de turc per explicar la revolta.

És evident també que aquesta crisi d'identitat i de referents que comporta la pèrdua de confiança en l'Estat ha portat a una minoria d'aquest joves a refugiar-se en la marginalitat i, fins hi tot, en la delinqüència. Com també ho és que, en altres casos, es produeix un replegament identitari cap a l'islam idealitzat dels seus pares o avis, i en el barri convertit en gueto. La revolta, això no obstant, ha estat epidèrmica i espontània, sense grans capitans, com ho prova el fet que els anomenats *germans grans* i els imams han fet crides a la calma sense afegir llenya al foc. Qui sí que ho va fer és el ministre de l'Interior, Nicolas Sarkozy, que va qualificar de *racaille* (xusma) aquests joves francesos i es va convertir en l'autèntic bomber piròman de la revolta. Això no obstant, ha recollit notables rèdits electorals en la seva cursa amb Villepin per ser el candidat de la dreta a la successió de Chirac en les presidencials del 2007. Un sondeig de l'institut Ipsos ho palesa: el 68% dels francesos aproven la seva actuació (guanya 11 punts, suma el 40% de l'electorat del PS i el 90% del d'extrema dreta de Jean-Marie Le Pen).

La història retindrà, però, que la República francesa, per tal d'aplicar el toc de queda als barris de la revolta, ha hagut de recórrer a una llei de 1955 –del temps de la guerra d'Algèria– que, en paraules del director de *Le Monde*, ha enviat a aquest joves un missatge d'una brutalitat sideral: “Amb cinquanta anys de distància, França creu poder-los tractar com els seus avis”.

Des d'aquesta òptica, els polítics de dreta i esquerra es mouen entre la política de la *mà dura* (Sarkozy) i la *mà tova* (de la qual es va acusar els governs del socialista Jospin), però obliden massa sovint la política de la *mà estesa*. La política de llei i ordre de Sarkozy ha evidenciat també els seus límits en el pla policial –els alcaldes han criticat la disminució de la policia de proximitat en benefici de les brigades de criminalitat– i en el pla social –els socialistes han criticat la supressió dels contractes joves i el primer ministre s'ha compromès a restituir les ajudes a les associacions de barri que havien estat retallades el 2002 pel nou govern de dretes–.

En el pla teòric, es constata també el fracàs de l'anomenat model integracionista o assimilacionista francès, basat en la igualtat d'oportunitats i l'exercici efectiu de la meritocràcia. Es tracta d'aquell model en el qual allò que uneix els individus en tant que ciutadans, per damunt de la seva extracció social o territorial, de la seva procedència o creença, és situat en el primer pla sota l'imperi de la llei civil i de les regles de la laïcitat. Però la fallida del model francès, del qual ha estat mirall aquest esclat de violència, es produeix quan a Europa també està en crisi el model multicultural i comunitarista, és a dir, aquell en el qual tot allò que diferencia les comunitats –religioses, ètniques, etcètera– a l'interior d'una mateixa societat és considerat com essencial. Gilles Kepel constatava, després dels atemptats del 7-J a Londres, que aquest altre model –la caricatura del qual ha estat l'anomenat *Londonistan*– també estava en qüestió a la Gran Bretanya i als Països Baixos.

¿Quin és el model de Catalunya i del conjunt d'Espanya? Heus aquí la pregunta del milió. La meva resposta serà telegràfica. Començaré per dir-vos que no m'apunto a aquells que blasmen el model francès des dels pressupostos del món anglosaxó, a manera de factura encoberta del no de França a la guerra d'Iraq. L'analista britànic Timothy Garton Ash ha alertat d'aquest parany: “Alguns comentaristes han destacat el contrast entre la pacífica y multicultural Gran Bretanya i França, explosiva i monocultural. Em sembla una autocomplaença perillosa... Cap altre país europeu no té tanta proporció d'homes i dones d'origen immigrant, principalment del continent africà i, en la seva majoria, musulmans (entre sis i set milions –diu ell–, més del 10% de la població)”. “Els joves immigrants francesos de segona generació han cremat cotxes; els nostres van cremar éssers humans. Què és preferible?”, es preguntava.

Des d'aquesta òptica, crec efectivament que a la clàssica divisa francesa (llibertat, igualtat i fraternitat) li cal afegir la diversitat que, d'altra banda, vull recordar que és la divisa de la fallida Constitució europea: “Unida en la diversitat”. El model francès té, al meu entendre, aspectes positius: el rebuig del comunitarisme i la defensa de la ciutadania. Aquí sí que faig meves les paraules de Touraine: “França com a societat pot convertir-se en una amenaça per ella mateixa si no aconsegueix combinar integració i diferències, universalisme i

drets culturals de cadascú, superant l'oposició entre un republicanisme carregat de prejudicis i un comunitarisme carregat d'agressivitat". Repeteixo la fórmula: llibertat, igualtat, fraternitat i diversitat!

Afegia també Touraine una reflexió que val per França, però també per Catalunya i Espanya: "No és ja acceptable pensar i actuar com si França fos dipositària de valors universals, i tingués el dret, en nom d'aquesta missió, de tractar com a inferiors tots aquells que no es corresponen amb el seu jo nacional ideal". Crec que la clau, en el terreny de les identitats múltiples, està en el marc de sobiranes compartides, però sobretot de ciutadanes compartides que haurien de bastir la Unió Europea. "La condició d'europèu hauria de ser la identitat cívica dominant que permetria sentir-se a gust als immigrants i als fills d'immigrants. En teoria, hauria de ser més fàcil sentir-se turc-europèu, algerià-europèu o marroquí-europèu que turc-alemany, algerià-francès o marroquí-espanyol", argumenta provocativament Garton Ash. Constata, però, que per alguna raó l'*europèïtat* no acaba de funcionar. Penso que des de Catalunya, el catalanisme del segle XXI hauria d'apostar per aquesta ciutadania cívica europea per tal de desarmar aquell jo nacional, excloent i exclusiu, dels Estats-nació. Menys càrrega simbòlica i més càrrega cívica, en resum.

Mentrestant, i per acabar, una consideració pràctica. Més enllà del model, el problema immediat és la creació de llocs de treball i la preservació de barris i escoles no *guetoritzades*. No és només un problema de política social –França ha esmerçat molts recursos en ajusts i subvencions–, sinó estructural. I calen, per tant, mesures estructurals. En el mercat de treball, per evitar aquella *discriminació negativa*, és a dir, per vetllar que es tingui en compte el currículum i la capacitat professional, amb independència de l'extracció social i la procedència ètnica de la persona. En el mercat del sòl i l'habitatge, per preveure –com és ja el cas de la llei francesa– un 20% de pisos socials en cada municipi (un percentatge que, dit sia de passada, Sarkozy es saltava a la torera quan era alcalde de Neuilly). Cal, en resum, tornar a posar en marxa l'*ascensor social* (l'escola és el pis de sortida) i evitar també una fractura urbana: la consolidació de gran ciutats com a compartiments estancs –zones de pobres, però també de rics–, sense les necessàries *zones grises* que assegurin allò que

els francesos en diuen *mixité*, és a dir, el caràcter mixt de la ciutat com a espai de trobada i convivència.

Acabo com he començat: aquests joves de la Tardor francesa del 2005 ens han enviat un missatge molt més revolucionari que els joves del Maig del 68 (molts d'ells han governat o governen i són corresponsables de l'actual situació). La seva consigna no escrita: *siguem realistes: demanen el possible* (allò que França els va prometre i que en la pràctica els nega). Que ningú no s'equivoqui: la tempesta de la Tardor francesa, si no es desactiven els factors que l'atien, pot ser el preludi d'un hivern europeu. També a casa nostra.

Rafael Jorba i Castellví

Novembre del 2005